

УДК 811.521:304.2

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.3.6>**Тамара КОМАРНИЦЬКА**

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, t.komarnytska@knu.ua
ORCID: 0000-0001-7196-0066

**РОЛЬ І НЕБЕЗПЕКА ВУЛЬГАРНОЇ ЛЕКСИКИ
У МОВІ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ**

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається тенденція до розширення сфери побутування нецензурної лексики і включення її у публічний простір шляхом залучення до мови масової культури, що не може не впливати на мовну свідомість споживачів цієї культури, а тому викликає певне занепокоєння. Окрім цього, проблема полягає у браку консенсусу серед лінгвістів щодо обсягу й розмежування понять «інвектива» та «вulgаризм». Аналіз останніх досліджень. Так, у дослідженні Г. Вусик та С. Глазової vulgаризм виступає гіпонімом інвективи, однак за визначенням Ю. Масель виходить, що не всі vulgаризми можна включити в інвективу. Мета статті полягає у спробі з'ясувати співвідношення понять інвективи та vulgаризму, а також проаналізувати роль такої лексики у мові масової культури Японії та оцінити можливі наслідки її вживання у публічному мовленні. Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши різні підходи до визначення обсягу та кореляції понять інвективи і vulgаризму, ми пропонуємо розглядати vulgаризм як «найнижчий щабель» інвективи, тобто найбільш нецензурний її різновид, який традиційно уникали вживати у публічному мовленні. Втім, на матеріалі низки жанрів сучасної масової культури Японії (манга, аніме, популярні пісні) ми продемонстрували, що така нецензурна лексика почала активно в них функціонувати, причому, якщо спершу вона була притаманна лише мовленню негативних персонажів манги, то останнім часом значно розширила сферу свого функціонування. Висновки. На нашу думку, така експлуатація vulgарних слів у мові масової культури має на меті зробити її «простішою» і ближчою до споживача, а також привернути увагу за рахунок епатажу. При цьому, однак, оскільки споживачами масової культури здебільшого є мовці молодшого покоління з несформованою мовленнєвою культурою, вживання нецензурної лексики у мові масової культури негативно впливає на культурний рівень її споживачів.

Ключові слова: vulgаризм, інвективна лексика, японська мова, мова манги, мова аніме, мова поп-пісень.

**Tamara Komarnytska. THE ROLE AND DANGER OF VULGAR VOCABULARY
IN THE LANGUAGE OF JAPANESE MASS CULTURE**

Formulating the problem. Recently, there has been a tendency to expand the sphere of use of obscene vocabulary and to include it in the public sphere by involving it in the language of mass culture, which cannot but affect the language consciousness of the consumers of this culture, and therefore causes some concern. In addition, the problem lies in the lack of consensus among linguists regarding the scope and demarcation of the concepts of «invective vocabulary» and «vulgarity». Analysis of the latest research. Namely, in the study of H. Vusyk and S. Glazova, vulgarity is a hyponym of invective vocabulary, but according to Yu. Masel's definition, it turns out that not all vulgaritys can be included in invective vocabulary. The purpose of the paper is to try to clarify the correlation between the concepts of invective vocabulary and vulgarity, as well as to analyze the role of such vocabulary in the language of Japanese mass culture and to assess the possible consequences of its use in public speech. Presentation of the main material. Having analyzed various approaches to determining the scope and correlation of the concepts of invective vocabulary and vulgarity, we offer to consider vulgarity as the «lowest level» of invective vocabulary, that is, the most obscene variety of it, which was traditionally avoided in public speech. However, on the material of a number of genres of modern Japanese mass culture (manga, anime, popular songs), we demonstrated that such obscene vocabulary began to function actively in them, and if at first it was inherent only in the speech of negative manga characters, then recently it has significantly expanded the scope of its functioning. Conclusions. In our opinion, such exploitation of vulgar words in the language of mass culture aims to make it «simpler» and closer to the consumer, as well as to attract attention at the expense of outrage. At the same time, however, since the consumers of mass culture are mostly speakers of the younger generation with an unformed speech culture, the use of obscene vocabulary in the language of mass culture has a negative effect on the cultural level of its consumers.

Key words: vulgarity, invective vocabulary, Japanese language, manga language, anime language, pop song language.

Постановка проблеми. Функціонування стилістично зниженої лексики у мові масової культури, як нам видається, є однією з провідних тенденцій у лексичних процесах, що відбуваються у мові публічного використання. Дійсно, науковці фіксують зростання кількості ненормативної лексики у мові засобів масо-

вої комунікації, пояснюючи цю тенденцію тим, що аудиторії подобається, коли негатив оформлюється грубо і некоректно [3, с. 160], однак при цьому визнаючи, що вживання стилістично зниженої лексики порушує норми мови, адже мовний стандарт – це обов'язкова умова існування мовної культури [4, с. 51].

Отже, з одного боку, залучення стилістично зниженої лексики до мови масової культури є відповіддю на запит невибагливої аудиторії, яка бажає «простішого» і «народнішого» способу комунікації з собою, а тому функціонування субстандартної лексики вже стало однією з провідних тенденцій мови засобів масової комунікації [5, с. 3], проте, з іншого, не сприяє підвищенню рівня культури цієї самої аудиторії чи вироблення в неї якихось естетичних смаків, тобто утримує її на посередньому рівні, підтримання якого є вигідним для творців масово-культурного продукту, адже таким посереднім споживачем легше маніпулювати і нав'язувати йому продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Говорячи про стилістично знижену лексику у мові масової культури, нам би хотілося поміркувати про доволі специфічну тему нецензурної лексики, яка попри свою дуже ненормативну специфіку і табуйованість усе-таки проникла у мову масової культури і відтак почала функціонувати у публічному мовленні. Перше, що привертає увагу в контексті аналізу такої лексики, є певна термінологічна неузгодженість, тож насамперед нам би хотілося з'ясувати для себе, як доцільніше цю лексику іменувати. Так, у давніших працях нам траплявся термін «вульгаризм» на позначення слів, що стоять поза літературною мовою і включають до свого складу лайки, прокльони тощо [8, с. 72], який ми і перейняли у своїх розвідках, визначаючи вульгаризми (卑語) як слова, що належать до ненормативної лексики різко зниженого експресивного стилю (ненормативна лексика, матюки) [2, с. 597]. Однак у новіших розвідках натрапляємо на терміни «інвектива», «інвективна лексика», «обсценна лексика», «мат», при цьому помічаємо деяку неузгодженість у підходах щодо співвідношення чи розмежування цих понять, у зв'язку з чим хотілося би внести трохи ясності у цю проблему. Як указують Г. Вусик і С. Глазова, «інвектива» – це дуже складне та багатогранне поняття, щодо якого є багато невирішених питань, наприклад, не існує чіткого тлумачення терміна «інвектива», а також прийнято ототожнювати інвективу з поняттями «лайка», «мат» [1, с. 38]. З ними згодні й інші дослідники, які пишуть, що на сьогодні існує кілька різних підходів до розуміння поняття інвективи, а за найширшого підходу під нею розуміють лексику, що характеризує ставлення мовця до об'єкта мовлення [6, с. 307; 11, с. 47].

Постановка завдання. З огляду на таку невизначеність сутності вульгаризмів та інвективної лексики на тлі зростання ролі

таких слів у мові масової культури нам хотілося би з'ясувати обсяг цих обох понять і можливі критерії їхнього розмежування, а також поміркувати над причинами активної експлуатації такої специфічної лексики у мові масової культури. Для цього у пригоді нам стануть такі **методи**: лінгвістичний описовий метод, дефініційний метод, компаративний метод, а також аксіологічний підхід. **Матеріал** ми обрали японськомовний (японські комікси манга, мультфільми аніме і поп-пісні), однак гадаємо, що наші міркування будуть релевантними і для інших мов світу.

Виклад основного матеріалу. Насамперед спробуємо встановити обсяг поняття «інвектива» і його співвідношення з поняттям вульгаризму. Так, у різних працях під інвективою розуміють: 1) будь-яку лайливу лексику зі стилістичними маркерами «лайливий», «вульгарний», «грубий», обсценну та матірну лексику, тобто ототожнюють інвективи з лайкою, під якою розуміють закріплений у мовному вживанні знак, що має табуйований характер і стабільні стилістичні маркери «вульгарності», «грубості»; 2) лексику з прагматичною метою образити адресата мовлення, тобто розуміння інвективи як будь-якого слова, яким можна образити співрозмовника, інакше кажучи, слова з критичною характеристикою особи [1, с. 39; 11, с. 47].

В інших працях натрапляємо на ще ширше тлумачення поняття інвективи: 1) матірна, обсценна, лайлива лексика; 2) діалектна, жаргонна, просторічна лексика; 3) груба просторічна лексика розмовної літературної мови; 4) констатуючі номінації особи, які позначають негативну діяльність; 5) слова і словосполучення, у самому значенні яких міститься негативна оцінка; 6) нейтральні номінації особи за родом діяльності, що у переносних значеннях набувають різкої негативної оцінки; 7) зоосемантичні метафори, що містять негативну оцінку адресата мовлення та грубу експресію несхвалення, зневаги; 8) слова на позначення певних дій або якостей, які є несхвальними з погляду суспільства [1, с. 39; 9, с. 35–36].

Якщо ж ідеться про інвективну лексику, то тут теж констатуємо різне розуміння її сутності й обсягу. Так, у її межах можна виділяти три категорії залежно від рівня непристойності й відразливості:

– лайливу лексику (що містить у собі літературні слова, використані в образливому значенні, образливі порівняння, прокльони, принизливі назви національностей – *собака, пшек, бодай тебе*);

– обсценну лексику (позалітературні образливі слова та вислови з говірки низьких соціальних груп, які мають суто негативне

значення і не мають літературних відповідників – *бидло, покидьок, сволота*);

– матірню лексику (табуйовану, непристойну, вульгарну) [1, с. 39–40].

Однак, якщо ж усе-таки спиратися на те, що головним завданням інвективної лексики є образити співрозмовника шляхом указування на особливості його особистості, то виходить, що класична лайка і прокльони (що належать до вульгаризмів) не входять до неї, що звужує семантику терміна і викликає заперечення з боку лінгвістів, які трактують це поняття як родове. Як видається особисто нам, швидше за все поняття інвективи ширше за поняття вульгаризму, при цьому, гадаємо, у деяких працях наявне занадто вільне і широке трактування терміна «інвектива», до якого пропонують залучати фактично будь-яку конотативно забарвлену лексику, що, на нашу думку, є неприпустимим. Окрім цього, нам би хотілося розмежувати поняття інвективної та просторічної лексики, оскільки, як бачимо, у деяких працях останню включають до складу першої. На нашу думку, просторічна лексика все-таки стоїть, так би мовити, вище у градації «високе – низьке», оскільки, як пишуть дослідники-україністи, вона перебуває на межі літературної мови [8, с. 72], а інвектива вже є нецензурною та образливою. Також, якщо послуговуватися таким «градаційним» підходом в опозиції «високе – низьке», то можна розмежувати і поняття інвективної та вульгарної лексики. У цьому аспекті ми приєднуємося до підходу, що його виклали у своїй статті Г. Вусик та С. Глазова, згідно з яким вульгаризми є, так би мовити, «найнижчим щаблем» інвективи, а окрім них до категорії інвективної лексики можна віднести і дещо пристойніші, друковані слова. Втім, навіть за такої, здавалося би, прозорої класифікації інвективи все одно констатуємо проблемний момент, оскільки в інших працях прокльони й вульгаризми ототожнюються [8, с. 72], а не належать до різних груп інвективи. У кожному разі гадаємо, що найоптимальнішим підходом буде розуміти вульгаризм як частину інвективи, гіпонім цього родового терміна.

Втім, попри відмінність у мовознавчих підходах до кореляції цих двох понять, очевидним є те, що така лексика є максимально специфічною, перебуває поза межами норми й асоціюється насамперед із усним мовленням [11, с. 47], здебільшого неосвічених мовців, які належать до нижчих верств суспільства і є асоціальними елементами. Така лексика практично не виходить за межі усного вжитку, зрідка трапляючись у художніх творах як потужний стилістичний засіб,

що характеризує мовлення персонажа. Що ж стосується публічного мовлення, до якого належить мовлення жанрів масової культури, то таку лексику уникають з очевидних причин; у крайньому ж разі «ретушують» її за допомогою технічних засобів. Утім, нині спостерігаємо тенденцію до активного вжитку інвективної та вульгарної лексики у мові масової культури, яка вписується у ширшу тенденцію до більшої простоти, відвертості й подеколи вульгаризації мовлення у глобальних масштабах. Така тенденція цілком притаманна і мові масової культури Японії, яка за останні 20 років почала дедалі активніше залучати інвективний словник і навіть порушила давню традицію завуальювати такі слова. Так, якщо, наприклад, іще на початку 2000-х років замість нецензурного слова *まんこ* на позначення жіночого статевого органу аудиторія чула класичний телевізійний звуковий прийом «запікування», то зараз воно цілком повноправно функціонує, приміром, в аніме та популярних піснях, що транслюються на екранах. У друкованій продукції аналогом телевізійного «запікування», як відомо, є чорний прямокутник (т.зв. «купюра»), який за останні десятиліття також зник зі сторінок, приміром, манги. Як слушно зазначає у своїй розвідці, присвяченій манзі, Л. Олійник, її тексти містять значну кількість вульгаризмів, які зазвичай звучать із уст негативних героїв – представників японської мафії (якудза), злодіїв, розбійників, бешкетників, розбішак, хуліганів, п'яниць тощо [7, с. 117]. Як приклади дослідниця наводить такі слова: *阿呆* – недоумок, дурень, ідіот; *尼* – сучка (про жінку); *馬鹿* – дурень, недоумок; *この野郎* – негідник, погань, виродок; *けつ* – дупа; *れいじい* – навіжений, псих; *やりまん* – хвойда [7, с. 117]. І дійсно, у репліках негативних персонажів манги вульгарні слова функціонують доволі активно, наприклад:

アホかおまえっ・・・
うんこマンうんこマン言ってやるなよバカ丸出しだろ
 誰に向かって口利いてんだこのドアホが！！

Втім, яскравою тенденцією сучасної манги стає те, що вульгарна лексика дедалі частіше функціонує у мовленні вже не суто негативних героїв. Так, наприклад, у серії манги *おるちゅばんエビちゅ*, що складається з 15 томів, і за якою знято 24-серійне аніме, слово *まんこ* є фактично центральним; на ньому будується низка сюжетних ліній, і воно повсякчас функціонує у лексиконі головної героїні – милої та веселої хом'ячихи *エビちゅ*, яка розмовляє дитячим мовленням (всі випадки викорис-

тання нецензурного слова *まんこ* на позначення жіночого статевого органу ми виділили підкресленням):

– エビちゅクイズ！それでは第一問でちゅ。濡れたら開いてたいてい男がさせるもんなーんだ？ちゅちゅちゅ。ちはははは！引っかかったでちゅ！答えは当然「まんこ」でちゅ！エム・エン・シ・オ！まんこでちゅ！エビちゅクイズ！第二問！梅雨でもないのずっと湿ってるところはなーんだ？ちゅちゅちゅちゅ

– ずっと湿ってるところ？ま～まんこ。

– まんこ？？？なーにエロチックなことを言ってるんでちゅか。答えは水道の蛇口でちゅ、蛇口。ま！ん！こ！

– やっぱりまんこがまんこが！！！！でちゅ

– まんこでちゅ。答えはまんこでちゅ！まんこ！まんこ！まんこ！まんこ！まんこ！まんこ！まんこ！まんこ！ (з аніме *おるちゅばん* *エビちゅ*)

Таке парадоксальне поєднання дитячого мовлення з чи не найнепрстойнішим словом серед японських вульгаризмів неначе створює певний сюрреалістичний ефект і викликає справжній фурор в аудиторії [12] (кількість переглядів аніме на ресурсі Youtube сягає 2 мільйонів залежно від епізоду). Наші японські респонденти зазначали, що подекуди, буцімто Іто Рісі, авторці манги й одноіменного аніме, платять за кожне вжите слово *まんこ*, однак перевірити ці чутки нам не вдалося. Втім, якщо це правда, то цей випадок показує, наскільки вживання вульгарної лексики у мові масової культури є продуманим і маркетинг-орієнтованим, оскільки творці масово-культурного продукту, безперечно, націлені на комерційний успіх і готові платити за все, що збільшить попит і продажі. Отже, виходить, що вживання інвективної лексики у мові масової культури є свідомим засобом привернення уваги і стимулювання споживчого попиту на масово-культурний продукт. Така лексика дійсно парадоксальним чином притягує аудиторію (попри те, що остання й усвідомлює її асоціальну й непрстойну сутність). Можливо, у цьому виявляється одвічне прагнення людини до «забороненого плоду», до чогось табуйованого, на що сам не кожен зважиться. Гадаємо, що така підсвідома привабливість вульгарної лексики, яка парадоксальним чином поєднується з усвідомленням її огидності й неприйнятності, має неабиякий сугестивний потенціал, через що творці масово-культурного продукту і залучають її до мови масової культури.

Якщо ж поміркувати про побутування інвективної лексики у мові масової культури з погляду культури мови і її впливу вже на мовну

свідомість аудиторії, то тут цілком очевидно, що вона стає ще одним чинником зниження культури мовлення споживачів масової культури і нав'язування їм нелітературної моделі слововжитку. Особливо ж наведений вище приклад аномального поєднання інвективи та дитячого мовлення, на нашу думку, збиває мовців із пантелику і порушує їхнє «відчуття мови».

За нашими спостереженнями вульгарну лексику активно використовують практично всі жанри масової культури, окрім хіба що реклами і гламурних журналів – тут її уникають зі зрозумілих причин: у рекламі рекламодавець усе-таки боїться якимсь чином образити потенційного покупця, адже той може сприйняти інвективу на свій рахунок, а модні журнали пропонують «еталонне» бачення гламурного вишуканого світу, де все має бути ідеальним, починаючи від ретельно ретушованих фотографій зірок і закінчуючи добром «престижної», «високої» лексики. У решті ж масово-культурних жартів уживання вульгарної лексики здебільшого спрямоване на котрогось із персонажів чи учасників шоу, а тому немає небезпеки, що глядачі / читачі сприймуть такі вислови на свою адресу. Що ж стосується популярних пісень, тексти яких також рясніють вульгарною лексикою, то тут швидше за все маємо справу з епатажем і створенням певного скандального іміджу серед аудиторії, що, безперечно, приваблює нових шанувальників, адже сучасним світом шоу-бізнесу правлять так звані «чорний піар» і «хайп». Для прикладу погляньмо на фрагменти тексту популярної пісні гурту *Maximum the Hormone* (кількість переглядів на ресурсі Youtube станом на 26.07.2024 становила три з половиною мільйони):

性癖いなめねえ ストーカー共々 *огидні збоченці, хочете трахатися;*

Bitch you! Get you! 通り魔中年 おっさん連中 *сука! На тобі! Старі пердуни проходять!*

息子シコシコ *Life мій член сцук-сцук Life*

У наведених уривках вульгаризми представлені як японськими, так і запозиченими англійськими лексемами (невмотивовані запозичення з англійської, як відомо, є характерною ознакою мови японських популярних пісень), при цьому в самій пісні вульгарні рядки повторюються (повтор також є типовим для текстів популярних пісень). Такі вульгарні вкраплення у ліричних текстах, за нашими спостереженнями, є однією з провідних тенденцій пісенної творчості останніх років, що простежується у популярних піснях також англійською чи українською мовою.

Висновки. Безперечно, у тенденції вживання інвективної та вульгарної лексики у мові масової культури вбачаємо маргіналізацію масового мистецтва і його орієнтацію на максимально недалекого споживача, який здатен отримати естетичне задоволення від такого роду творчості. Відповідно, не можемо не констатувати тривожну тенденцію до вульгаризації як культури, так і мови, яка нав'язується нам через засоби масової комунікації. І дійсно, як слушно зазначає Б. Моеран, на сьогодні в Японії простежується чітка тенденція, коли маргінальні групи дедалі більше інтегруються у культуру, змінюючи її під себе [10, с. VIII]; відповідно, таких самих змін зазнає і мова масової культури, всотуючи в себе елементи говірок цих маргінальних груп і поширюючи

серед своєї аудиторії повідомлення вульгарного плану на догоду декласованим соціальним групам, що останнім часом набули неабиякого впливу у суспільстві. Загалом уважаємо, що такі міркування цілком корелюють і з реаліями, наприклад, української масової культури, у якій за останні десятиліття сформувався своєрідний культ криміналітету і нижчих соціальних груп, а елементи їхніх говірок міцно закріпилися у мові популярних пісень, розважального сегменту телебачення тощо, і ця тенденція не може не викликати занепокоєння. Вважаємо, що перспективу мають дослідження ролі інших видів субстандартної лексики у мові масової культури, оскільки, за нашими спостереженнями, різні її види експлуатуються доволі активно.

Література:

1. Вусик Г. Л., Глазова С. М. Функціонування інвективної лексики: від прозових творів Кузьми Скрябіна до сучасних українських пісень. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Том 1. С. 37–42.
2. Комарницька Т. К. Переклад різностильових текстів (японська мова): підручник. Київ, 2021. 672 с.
3. Космеда Т. Мова «четвертої влади» та шляхи її вдосконалення: компетенції мовної особистості журналіста і читача. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2011. Т. 24 (63). № 4. Ч. 1. С. 157–162.
4. Левченко Т. М. Стилістично знижена лексика у мові засобів масової комунікації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27, том 3. С. 50–54.
5. Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2021. 40 с.
6. Масель Ю. С. Функціональне призначення інвективних одиниць в англomовному публіцистичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 49. С. 306–309.
7. Олійник Л. М. Особливості мови японських манга як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2012. Вип. 40. С. 108–118.
8. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. Сучасна українська літературна мова : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2001. 400 с.
9. Форманова С. Інвективи в українській мові: монографія. Київ, 2012. 336 с.
10. Moeran B. *Language and popular culture in Japan*. New York, 2011. 200 p.
11. Navalna M., Kostusiak N., Sazonova Y., Prosiannyk O. et.al. *Invective vocabulary in the language of the Ukrainian mass media during the Russia-Ukraine war: stylistic layers and pragmatics of meaning. AD ALTA*. 2024. Vol. 14. №1, Spec. Issue XL. P. 47–53.
12. Oruchuban Ebichu. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Oruchuban_Ebichu (accessed August 27, 2024).